

Žinios apie Mėnulį Gervėčių apylinkėse

Jonas VAIŠKŪNAS

Straipsnio tikslas – aptarti ir apibendrinti 1970 m. Lietuvių kalbos ir literatūros instituto ekspedicijos Gervėčių apylinkėse užrašytus duomenis apie Mėnulį. Pabrėžiamas kalendorinių ir liaudies skiriamų Mėnulio fazių nesutapimas. Išanalizavus turimą – gana fragmentišką – empirinę medžiagą, daromos išvados apie atskirų Mėnulio fazių simbolinę bei vertybinę reikšmę.

Įvadas

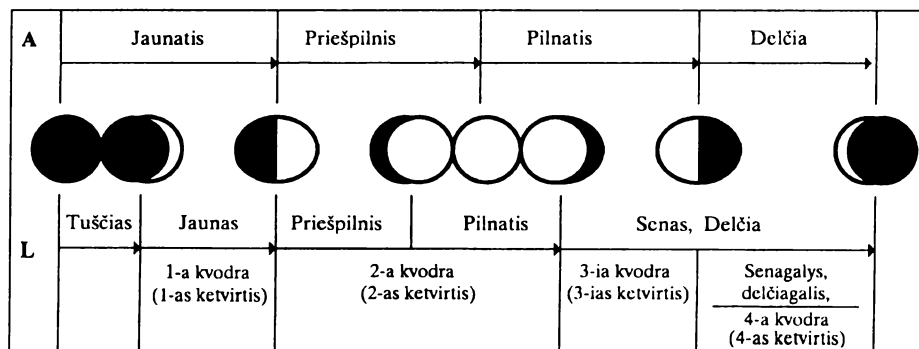
Iš 1970 m. Lietuvių kalbos ir literatūros instituto kompleksinėje ekspedicijoje užrašytos tautosakinės medžiagos (1) matyti, jog Gervėčių apylinkių (Baltarusija, Astravo r.) gyventojai iš dangaus šviesulių daugiausia dėmesio teikia Mėnuliui. Jam, jo įtakai žmogui ir gamtai nusakyti skirta daugiau nei pusė užrašytų žinių apie dangaus šviesulius. Nors užrašytoji medžiaga gana gausi, tačiau informaciniu požiūriu ji labai fragmentiška. Iš šių fragmentų visumos galima tik spėti, kad užfiksuotosios žinios tėra liekana kadaise buvusios praktinės žinijos apie Mėnulį ir jo įtaką žmonių gyvenimui. Grupodami ir sistemindami užrašytus faktus, bandysime įžvelgti buvusios žinojimo visumos bendrus dėsningumus.

Prieš apžvelgiant gervėtiškių žinias apie Mėnulį, verta atkreipti dėmesį į Mėnulio atmainų liaudiško supratimo neatitikimą astronomijos mokslo ir dabartiniuose kalendoriuose priimtąjam. Anksčiau Mėnulio atmainos ir jas atitinkantys laiko tarpai buvo siejami su žmogui vienaip ar kitaip reikšmingais vyksmais gamtoje. Jauno Mėnulio pjautuvo atsiradimas, jo pilnėjimas, dilimas ir išnykimas simbolizavo gamtos vyksmus, nurodavo jų pradžią ir pabaigą. Astronomijos moksle, Mėnulio fazėms priskiriant pavadinimus, į šią tradiciją neatsižvelgta. Tad kalendoriuose pažymėtos Mėnulio fazės ir jas atitinkantys laiko tarpai nesutampa su senaisiais.

Pavyzdžiui, Mėnulis, kuomet jo visai nesimato, t.y., kai jis yra tarp Saulės ir Žemės, dabar vadinamas *jaunu*. O seniau (ir dabar tarp kaimo žmonių) *jaunu* laikytas po vienos trijų dienų nematomumo pasirodąs siauras pjautuvėlis, iki kol taps pusbėnuliu. *Delčia* arba *senu* vadintas ir bebaigiąs dilti, ir vos tik pradėjęs dilti Mėnulis. Šiuolaikiniuose kalendoriuose žymima, jog delčia prasideda, kai Mėnulis sudyla iki pusės (tai atitinka žmonių žinomą delčiagalio, arba senagalio, pradžią), o iki tol jis vadinamas pilnu. Liaudis gi pilnu vadina priešpilnį ir visiškai pilną Mėnulio diską. Tad lyginant senus liaudiškus Mėnulio pavadinimus su pažymėtaisiais kalendoriuje, gali atsirasti neaiškumų ir painiavos. Tuomet ir tautosakoje susiduriame su iš pirmo žvilgsnio nesuvokiamais pasakymais, kaip antai: „*kaip pilnas – tai senas Mėnulis*“ (2). Tai reikia suprasti taip: „*kaip pilnas* [kalendoriuje] – *tai senas* [danguje] *Mėnulis*“.

Mėnulio fazių vardai

Gervėtiškiai žino šias pagrindines Mėnulio atmainas: *jaunas*, *pilnatis* arba *pilnas*, *galadelčis*, kartais dar tariama *galadelčius*, *galadelcia(is)*, *galudelcia(is)* (3). Retkarčiais minimas *priešpilnis* (4). Vieną kartą paminėtas *delčius*, *delčia* (5). Mėnulio atmainos dažnai vadinamos *kvodromis* (*kvodra* iš lenk. *kwadra*, ši savo ruožtu iš – lot. *quadra* – Mėnulio fazė). Sakoma, kad yra keturios Mėnulio kvodros. Pirmą kvodra, prasi-

1 pav. Mėnulio fazių įvardijimas. A – priimtas dabartiniu metu, L – senasis liaudiškas.

dedanti jaunu Mėnuliu ir vadinama *jaunučio kvodra* (6), trunka septynias dienas (7). Per tą laiką Mėnulio pjautuvas virsta pusmėnuliu. Aštuntą dieną prasideda antra kvodra, vadinama *pilno kvodra* (9), trunkanti iki kol Mėnulis, tapęs pilno skritulio pavidalo, nepradeda *atbūti*, arba dilti. O kai taip atsitinka, tai jau prasideda *trečia kvodra* (10). Ketvirta kvodra, vadinama *galadelčio kvodra* (11), dar pavadinta *reštine kvodra* (12), trukdavo, kol Mėnulis įgaus pjautuvo pavidalą, galutinai sudils. Kuomet Mėnulio kelias dienas visai nesimato, sakydavo, jog tai esą „*tuščio – vie-no jau nėra, ir kitas dar nepasirodys...*“ (13). Aiškinta, jog taip yra dėl to, kad „*Saulė užspėja Mėnesį...*“; ir jie kartu užteka (14). Trūksta duomenų apie tai, kaip gervėtiškiai vadindavo trečią kvodrą. Niekaip kitaip, kaip trečia, užrašytoje medžiagoje ji neįvardijama. Kadangi ši fazė žymėjo Mėnulį po pilnatis, t.y. dylantį Mėnulį, o ketvirta kvodra, žyminti šio vyksmo pabaigą, dažniausiai vadinama *galadelčiu* (= galas delčios), galima spėti, kad trečia kvodra galėjo būti vadinama *delčiumi, delčia* (15).

Mėnulio poveikis ūkio darbams ir žmogui

Manoma, kad Mėnulis veikia augalus, gyvūnus bei žmogų. Šis poveikis galys būti ir neigiamas, ir teigiamas, priklausomai nuo Mėnulio atmainos.

Pilnatis

Gervėtiškiai sako, jog daugumą darbų geriausia dirbti pilnatyje (16). Tuomet sodina bulves, žirnius, agurkus bei kitas daržoves (17). Bulves sodindami dar žiūri, kad būtų debesuota „*kamuoliniais debesimis*“ (18), kad debesys būtų „*krūmais*“ (19), kad būtų „*stori oblakai*“ (20). Ir taikydavo tai daryti vakare (21). Agurkus sodinti stengdavosi „*pirmadienį anksti ryte ar vėlai vakare, kai tylu*“ (22). Per pilnatį veždavo mėšlą ir trėždavo laukus (23), skersdavo kiaulę (24). Manydavo, kad pilnatyje papjautos kiaulės mėsa verdama padidėja (25). Pilnatis – tinkamas laikas pradėti pinti „*bučių*“ arba „*suntį*“ (samtį = graibštą), megzti. Tikėdavosi, kad į jį gerai lišiančios žuvys. Be to, sakyta, jog geriausia, kad šį darbą pradėtų nėščia moteris, o siūlai verpti ir vytelės nupjautos taip pat būtų per pilnatį (26). Namu statybą irgi pradėdavo pilnatyje, o vietą statybai parinkdavo trijose vietose užkasę po peilį. Kurioj vietoj peilis nesurūdys, ten statys namą, tikėdamiesi gero gyvenimo (27). Geras gyvenimas laukęs pilnatyje gimusio. Pilnatyje gimę vaikai būna pilni, gyvuliai smagūs, gerai auga (28).

Trečias ketvirtis (trečia kvodra)

Blogiausiu ir darbams netinkamiausiu metu laikyta savaitė po pilnatis – *trečia kvodra*. Tuomet stengdavosi nieko nedirbti (29). Jei trečioj kvodroj papjausi kiaulę – bus geltoni lašiniai (30), kastruosi paršą – ištins, skaudės, negis žaizda (31), nuvesi kiaulę pas tekį – nieko gero nebus (32), nupinsi bučių – į jį nelis žuvis (33), darysi kruopas – išvirtos paraus (34), išveši mėšlą trėšti bulvėms – jos sukirmys (35). Tuomet ir iškirstas medis išdžiūva, neatauga (36). A. Kaltonas iš Knistuškių kaimo prisimena, jog ne visos trečios kvodros dienos laikytos netinkamomis mėšlui vežti į laukus, tik, pasak jo, jau niekas nepamena, „*kokios dienos blogos – ar trys pirmosios, ar paskutinės. Užtat visą trečią kvodrą neveža mėšlo ir jo neaparia*“ (37). Sakoma, jog ypač blogas laikas esąs trečios kvodros penktadienis. Tą dieną geriau visai nieko nedirbti, nes vis tiek „*naudos nebus*“, galima nebent tik akmenis nuo laukų rinkti ar malkų atsivežti (38). Vaikas, gimęs „*trečios kvodros*“ penktadienį ir ypač vakare, – miršta. Gyvuliai, atvesti tuo metu, būna blogi, silpni (39). Nukirstas medis – neatauga (40). Kad galėjo būti manoma, jog ne visos Mėnulio trečio ketvirčio dienos yra netinkamos darbams, rodo ne vien minėti A. Kaltono žodžiai apie mėšlo vežimą į laukus, bet ir J. Petrikos iš Milcėjų kaimo nuomonė, esą linai, pasėti „*trečioj kvadroj*“ penktadienį sunyksta, o sekmadienį – užauga „*pažastin*“ (41). Iš tiesų, galimas dalykas, kad, laikui bėgant, užmiršus, kurios Mėnulio trečio ketvirčio dienos yra blogos, o kurios – geros, nusistovėjo nuomonė esą visa ši Mėnulio atmaina yra negera.

Galadelčis

Dylančiam Mėnuliui įgavus pjautuvo pavidalą, galadelčyje, vėl buvo galima imtis darbų: pjauti kiaulę – bus geri, „*macni*“ (42), su rausva juostele lašiniai (43), kastruoti paršą – neištins, neskaudės („*... Mėnulis mažėja, ir sopulys mažėja...*“) (44), vesti kiaulę pas tekį – bus gerai (45). Apskritai sakoma, kad „*ant seno – galadelčy – viskas stipru*“, išvežtos trašos „*macnos*“, užraugti kopūstai ir burokai – gardūs, stiprūs (46). Tačiau atrodo, kad galadelčio, kaip ir trečios kvodros savaitės, ne visos dienos bus buvusios vienodos. Antai sakoma, kad kiaulę geriausia skersti galadelčio pirmadienį arba penktadienį, tik tuomet busi gerai „*balti su ružava juostele*“ lašiniai. Ketvirtadienį skerstos kiaulės lašiniai jau ne tokie geri, o trečiadienį – „*rudi ir geltoni*“ (47).

Tuščias

Kuomet galadėlčis sudyla, mėnulio visai nesimato, *būna tuščio*, tuomet, kaip ir trečiojo kvodroj, nepatartina nieko daryti, nes viskas prapulsia, nebūsią derliaus (48).

Jaunas

Nors, pasak gervėtiškių, esant jaunam Mėnuliui irgi nepatartina dirbti daugelio darbų, tačiau ši jo atmaina buvo laukiama ir gerbiama. Pirmą kartą pamatę jauną Mėnulį, jam meldavosi, prašydami laimės bei dalios, arba tris kartus sukalbėdavo „Sveika, Marija“ (49). Pagal tai, iš kurios pusės pirmą kartą išvydo jauną Mėnulį, spręsdavo, ar būsiąs laimingas, ar nelaimingas mėnuo. Jei Mėnulį pamatai prieky savęs – laimingas, jei atsisukęs užpakaly – nelaimingas (50). Pirmą kartą pamatę jauną Mėnulį, braukdami nuo savęs smėliu arba plaudami nuo stogo lašančiu vandeniu, gydavo karpas (51). Tuo metu kryžkelėje patrynus smėliu ir atgalia ranka išmetus likusįjį bei neatsigręžiant iš ten pasišalinus, galima išsigydyti dedervines (52). Merginos, pirmąkart išvydusios jauną, mokėjo taip padaryti, kad sapne pamatytų savo būsimąjį (53). Jaunam esant, sakoma, kad negalima: pjauti gyvulio – ilgai nenusibaigsiąs, jo mėsa gadinsis (54); sėti agurkų – vien tik žydės (55); vežti mėšlo ant bulvių – tik žydės, neaugs (56); kurti pirties – išsimaudžius niežti (57). Sakoma, jog pirmojo kvodroj, ant pačio jauno, viskas nestipru (58). Tad visai geriau nieko nesėti, nesodinti, tik ruošti, dirbti žemę (59). Kitas pastebi, kad tuo metu galima sėti miežius, avižas (60), persodinti gėles (61). Tačiau jeigu bandysi pinti kašius – lankai ne links, bet lūš (62). Juk viskas nestipru. Na, o jeigu įsipjausi, – greitai užgis (63). Grybautojos sako, jog esant jaunam Mėnuliui, gerai auga baravykai. Bet jeigu „jauno nepasileido, tai ir nebus iki kito jauno“ (64). Žinojo, jog tuo metu pakirpti plaukai geriau auga (65). Merginos pirmą jauno vakarą „saujom nuo galvos..“ atsimatuo-davo kasas, o kiek likdavo nuo paskutinės saujos, nukirpdavo. Taip darydavo kelis mėnesius. Sako, per mėnesį užaugdavo dvigubai (66). Galvota, kad jauname gimęs vaikas, o ir gyvulys bijo „akių“, „padyvų“, „urakų“, tai yra, jį gališ kas nors nužiūrėti (67). Tačiau nuo to mokėta pagydyti (68).

Mėnulio šviesos poveikis žmogui

Sakoma, jog Mėnulio šviesa gali pakenkti žmogui, ypač vaikui, jaunuoliui ar nėščioms moterims (69). Negalima prieš Mėnulį „... nei tūpti, nei myžti...“, nebent nusisukus nugara, nes kitaip moteriai „prisimeta vel-

nias“. Pasakojama, jog dėl to viena pagimdžiusi velnią, kuris ją pasmaugė (70). Einant miegoti patariama gerai uždengti langą. Jeigu lange yra plyšelis ar kokia skylutė, Mėnulis miegantį gali „apžibinti“, tuomet tas ims naktį vaikščioti ir net per vandenį eis tarsi per ledą neskęsdamas (71). Mėnulio apžibinta nėščioji pagimdysianti „mėnulninką“ – „... po Mėnuliu vaikščiojantį vaiką“ (72). Įdomu, kad „apžibinti“ Mėnulis gališ tik per langą, miegančiam lauke jo šviesa nekenksminga (73).

Mėnulis ir orai

Pagal Mėnulio išvaizdą sprendžiama apie oro permainas. Jeigu jauname pradeda lyti, manoma, jog lis visą atmainą (74). O jei delčioje prapliups lyti ir lis iki jauno, manydavo, kad lis ir visą jauną, nes sakoma, kad delčia „... paduoda lietu jaunam...“. Kuomet Mėnulis „apsitvėręs“, tai yra apie jį matyti šviesus ratas, netrukus tikimasi oro permainos: vasarą – lietaus, žiemą – sniego, vėjo, „vėpūtinės“, pavasarį – atodrėkio (75). Kuomet ratas mažas, kitaip sakant, kai jis yra arčiau Mėnulio, – lis arba snigs rytoj, kai didelis, toliau nuo Mėnulio, tai po vienos dviejų ar net trijų dienų (76). Jei Mėnulis „apsitvėręs“ baltu ratu – bus šalčio, jei raudonu – bus vėjo (77). (Beje, jei „apsitvėręs“ Mėnulis yra pirmojo kvodroj, tai tinkamas laikas sėti grikius (78).) Jeigu Mėnuliui tekant arba leidžiantis šalia jo pasirodydavo šviesos stulpai, tai žiemą laukdavo šalčio, o vasarą – gero oro (79).

Ratai ir stulpai, pasirodantys šalia Mėnulio arba Saulės, – žinomi atmosferos optiniai reiškiniai, vadinami *halais* (graikų *halos* – ratas). Ilgalaikiai atmosferos vyksmų tyrimai patvirtina, kad halo susidarymas apie Mėnulį arba Saulę liudija artėjantį cikloną bei danganą. Taip pat nustatyta, kad stulpų pavidalo halo pasirodymas susijęs su pastoviu anticikloniniu labai šaltu žiemos oru.

Išvados

Iš aptartos lauko medžiagos matyti, kad gervėtiškiai pakankamai gerai tebeišmano Mėnulio fazių kaitos dėsningumus ir pagal senus papročius tebėra įsitikinę nevienodai palankiu atskirų Mėnulio fazių poveikiu gamtiniams procesams Žemėje. Turimi duomenys leidžia apibendrinti Mėnulio poveikio pobūdį:

- tuščias Mėnulis nepalankus jokiam darbui;
- jaunas Mėnulis – viskas gerai auga ir yra gyvybinga, bet nevaisinga, silpna, neatsparu;
- pilnas – pilnatvė, vaisingumas.

– trečias ketvirtis (trečia kvodra) – nepalankus jokiui darbui;

– paskutinis ketvirtis, galadėlis palankus darbams, reikalaujantiems atsparumo, stiprumo, tvėrmės.

Apskritai augančio Mėnulio poveikis skatina augti, o dylančio, priešingai, paspartina dilimą, nykimą. Tačiau tiek augimo, tiek dilimo pirmoji savaitė yra neigiama. Pirmame ketvirtyje Mėnulio poveikis biomasės augimui yra labai stiprus, tačiau nekonstruktyvus, neformuojantis brandaus vaisiaus. Pavyzdžiui, pasodinti augalai neduoda vaisių – vien tik žydi. Intensyviai susiformavusi biomasė yra neatspari, netvari aplinkos poveikiui: vytelės pinant krepšius lūžta, naujagimis gali būti paveiktas „blogų akių“ ir t.t. Antrame ketvirtyje augantis Mėnulis visus gamtos procesus skatina visai augti. Trečias ketvirtis, – pilnatis dilimo pirmą savaitę, atrodo, yra visa ko dilimo laikas: dyla pilnatis – dyla pilnatvė, dyla darbo vaisiai. Ketvirtame ketvirtyje dilimas netikėtai vėl įgauna konstruktyvų atspalvį.

Apčiuopus bendrus Mėnulio poveikio gamtiniams vyksmams dėsningumus, tikslinga, pasitelkiant platesnę medžiagą, bandyti nustatyti kiekvienos Mėnulio savaitės atskirų dienų savitumus.

TAUTOSAKOS PATEIKĖJAI IR UŽRAŠYTOJAI:

LTR 4235. Užrašė Stasė Matulaitytė 1970 m.

- 2 Skerba Jonas
13, 14, 19 Kalinauskienė Bronė
33 Urbonavičienė – Lukšienė Marija, g. 1897 m.
39 Petrika Julius, Petro
47, 53 Petrikaitė – Petrikiene Julė
60, 61 Mažeikiene Marija, g. 1925 m.
76–78 Urbanavičius Stasius, g. 1891 m.
93 Petrikiene Marija, g. 1904 m.
104 Grigoravičienė Emilija
119 Gudzinskas Kazys, g. 1896 m.
186 Augulienė Uršula, g. 1897 m.
210, 211 Trepšys Mikas, g. 1890 m.
246 Kaltonas Andrius, g. 1903 m.
260, 262 Kaltonas Tamošius, g. 1902 m.
Kaltonienė Antanina, g. 1909 m.
310, 311 Jadzevičienė Stasė, g. 1920 m.
327, 328 Bučinskienė Ona, g. 1908 m.

*LTR 4232. Užrašė R. Jakučionytė,
B. Burauskaitė, P. Janulis 1970 m.*

- 55 Karmazienė Adelia, g. 1905 m.
226 Petrika Jonas, Juozo, g. 1902 m.

LTR 4232. Užrašė Z. Vanagaitė 1970 m.

- 507 Trepšys Bronius, g. 1894 m.

NUORODOS:

1. Daugiausia tautosakos žinių apie dangaus šviesulius šioje ekspedicijoje užrašė S. Matulaitytė (žr. „Astronominis ir

meteorologinis folkloras“ LTR 4235, čia LTR – Lietuvos literatūros ir tautosakos instituto rankraštynas). Rašydamas šį straipsnį S. Matulaitytė surinkta medžiaga daugiausia ir naudojasi. Taip pat naudotasi ir J. Trinkūno rinkiniu „Liaudies tikėjimai“ (LTR 4232).

2. Antanas Sinkevičius, g. 1909 m. Lenkijoje, Suvalkų vaivadijoje, Seinų valsčiuje, Aradnykų k. Užrašyta autoriaus 1989 m. Taip pat žr.: *Lietuvių kalbos žodynas*. – V., 1981. – T. 12. – P. 375.
3. LTR 4235 /39/, LTR 4232 /218/, /234/, /2289/.
4. LTR 4235 /77/, /119/, /173/.
5. LTR 4235 /260/, /262/.
6. LTR 4235 /47/, /75/.
7–8. LTR 4235 /244/.
9. LTR 4235 /39/.
10. LTR 4235 /15/, /119/, /289/.
11. LTR 4235 /290/.
12. LTR 4235 /77/, /78/.
13. LTR 4235 /173/.
14. LTR 4235 /173/, /261/.
15. LTR 4235 /260/, /262/. Seniau lietuviai, atrodo, bus skyrę tris pagrindines Mėnulio atmainas: *jaunas* Mėnulis – kuomet jis pilnėja, *pilnas* ir *senas* arba *dilstus* Mėnulis – kuomet jis dyla. Palyginimui žr., pvz., K. Širvydo minimas Mėnulio atmainas: *menuo jaunas / augus; pilnatis; Menuo delčius / Menuo dilstus*. Šalia šių atmainų paminėtas *naujas menuo* (lot. *nova luna*) aiškiai yra vertalas, paimtas iš raštų kalbos. Žr.: *Pirmasis lietuvių kalbos žodynas*. – V., 1979. – P. 236. Mintį, jog seniau buvo skiriamos trys pagrindinės Mėnulio atmainos, jau yra išsakęs: Masaitis Z. *Dangus Lietuvos sodžiuje* // *Kosmos*. – 1935. – Nr. 1. – P. 47.
16. LTR 4235 /262/, /130/, /289/.
17. LTR 4235 /39/, /186/, /212/; LTR 4232 /228/, /225/, /619/.
18. LTR 4232 /816/.
19. LTR 4232 /619/.
20. LTR 4235 /212/.
21–22. LTR 4232 /441/.
23. LTR 4235 /148/; LTR 4232 /226/, /441/, /619/, /816/.
24. LTR 4235 /157/, /159/, /240/; LTR 4232 /225/.
25. LTR 4232 /234/.
26. LTR 4235 /76/, /211/.
27. LTR 4232 /229/.
28. LTR 4232 /55/, /61/; LTR 4235 /132/.
29. LTR 4232 /235/, /284/; LTR 4235 /289/ ir kt.
30. LTR 4232 /228/; LTR 4235 /291/.
31. LTR 4235 /77/, /245/.
32. LTR 4235 /78/.
33. LTR 4235 /76/.
34. LTR 4235 /209/.
35. LTR 4232 /284/, /338/.
36. LTR 4235 /213/.
37. LTR 4235 /246/.
38. LTR 4232 /226/.
39. LTR 4232 /55/, /61/.
40–41. LTR 4235 /290/.
42. LTR 4232 /234/.
43. LTR 4232 /228/.
44. LTR 4235 /77/, /245/.
45. LTR 4235 /78/.
46. LTR 4235 /173/, /131/.
47. LTR 4235 /291/.
48. LTR 4235 /173/. Čia nurodytame įrašė pateikėjas suplaka į viena trečios kvodros ir tuščio Mėnulio atmainas.

49. LTR 4235 /327/, /88/.
50. LTR 4235 /310/.
51. LTR 4235 /122/.
52. LTR 4235 /83/.
53. LTR 4232 /277/; LTR 4235 /235/, /241/.
54. LTR 4235 /262/; LTR 4232 /230/, /234/, /619/.
55. LTR 4235 /186/.
56. LTR 4232 /441/.
57. LTR 4235 /210/.
58. LTR 4235 /173/.
59. LTR 4232 /816/, /619/.
60. LTR 4235 /39/. Jog ši prielaida neatsitiktinė, liudija ir Puns-ko-Seinų (Lenkijos Respublika, Suvalkų vaivadija) apylin-kėse paplitusi nuomonė esą avižas ir miežius geriausia sėti, kuomet *Mėnulis ragučiuos, ragučius turi* – vadinasi, jaunas (žr.: *Anelė Nevulienė*, g.1921 m. Žvikelių k.; *Petras Raguc-kas*, g. 1929 m. Ramoniškės k.; *Anelė Zdanienė*, g.1912 m. Žvikelių k.; *Česlovas Zdanavičius*, g.1932 m. Klevų k. ir kt. Užrašė autorius 1989 08 11–15).
61. LTR 4235 /54/.
62. LTR 4235 /75/.
63. LTR 4235 /262/.
64. LTR 4235 /311/.
65. LTR 4235 /214/, /242/.
66. LTR 4235 /328/.
67. LTR 4232 /54/, /61/, /623/, /624/; LTR 4235 /329/.
68. LTR 4235 /329/; LTR 4232 /624/.
69. LTR 4235 /104/, /120/, /208/.
70. LTR 4235 /104/.
71. LTR 4232 /131/; LTR 4235 /61/, /87/, /69/.
72. LTR 4235 /160/, /208/.
73. LTR 4235 /260/.
74. LTR 4235 /260/.
75. LTR 4235 /2/, /70/, /194/, /350/.
76. LTR 4235 /93/, /121/, /323/.
77. LTR 4235 /180/.
78. LTR 4235 /40/.
79. LTR 4235 /33/, /324/.

Knowledge of the Moon in the area of Gervėčiai

Jonas VAIŠKŪNAS

The article deals with the Lithuanian folklore material about the Moon. This information was collected throughout the area of Gervėčiai (Belaruss, Astravas district) in 1970. The Lithuanians of Gervėčiai know the main phases of the Moon by the name *kvodra* (quarter) (from lat. *quadra* 'the phase of the Moon'). They are the following: *jaunas* (young = the waxing crescent), *pilnas* (full) (the full /harvest/ Moon), *galadelčis* (the waning crescent). The phase of the Moon between the full Moon and the last quarter is called *trečia kvodra* (the third quarter). For a few days when the Moon is not seen (the New Moon) it is called *tuščias* (the empty Moon). It is supposed that the Moon has an influence upon plants, animals and a man. This effect depends on the phase of the Moon and it can be both positive and negative. The phase of the full Moon is considered to be

the most suitable time for all kinds of work: planting potatoes, peas, cucumbers and other vegetables, dunging the soil, weaving a fishing basket, building a house, killing a pig. The meat of the pig killed at the full Moon becomes larger while boiling. Children born at the full Moon are plump, animals are lively and growing fast.

A bad time for work is considered to be the third quarter – the period when the Moon begins to wane and does it up to a half of it. Then people used not to do anything. If anyone kills a pig at that time the flitch will be yellow and if one castrates a boar the wound will swell and will ache and won't heal. The cut tree will dry up and not revive. The Friday day of the phase of the Moon is, particularly, a bad time. A baby born at this time and especially that born in the evening time, is very weak or even dies as well as an animal.

When the waning Moon takes the shape of a crescent it is already the time to start working. But not all the days of this phase are equally good. They say, if you kill a pig on Monday or Friday – the flitch will be white with a pink stripe, and if you kill a pig on Wednesday the flitch will be yellow or even brown. After the waning of the Moon (the New Moon) it is advisable not to do anything because everything will be ruined, there will not be any harvest.

When the crescent of the Moon appears it is considered not to be the best time for work. At that time, they say, everything is weak, the meat of a killed animal spoils quickly, vegetables planted at this time are barren. However, it is a good time for sowing oats. Also one can cut and expect the faster growing. At the sight of the waxing crescent, the people of Gervėčiai, as well as the other Lithuanians, used to pray to it for success as well as to cure some diseases and guess about the future. It is considered that a baby born at this phase of the Moon could be easily looked upon by a bad eye of a man. It is believed that the moonlight that falls on a sleeping child or a pregnant woman is especially harmful. It is the reason for sleep-walking.

According to the occurrence of the Moon people would guess the changes of the weather.

About the Moon we have much more knowledge than about any other celestial body. In the pre-Christian Lithuanian cosmology the Moon was in the lowest sphere and symbolized earthly, corporal existence of a man and the nature. It was very close to a man who had an agricultural world outlook of a peasant. When the pagan religion disappeared, the peasant world outlook became the basis for the traditional ethnoculture. The most urgent information about the Moon has survived up to the present day in a simplified form, but the situation is much more better than that of any other celestial body.

*Lietuvos etnokosmologijos muziejus,
p/d 51, Molėtai*

Gauta 1998 05 11
Įteikta spaudai 1998 10 05